

ÜLKEMİZDE HALK SAĞLIĞI UZMANLIĞI EĞİTİMİNDE İKİ FARKLI YAKLAŞIM: HIFZISSIHHA OKULU VE HACETTEPE TIP FAKÜLTESİ

H. Necati DEDEOĞLU*

Öz: 1941 yılında kurulan Refik Saydam Hıfzıssıhha Okulu halk sağlığı alanında gerçekleştirdiği önemli diğer görevler yanında ülkemizdeki ilk halk sağlığı uzmanlığı eğitimini de yürütmüştür. Bu uzmanlık eğitimi Hacettepe Tıp Fakültesinde ve diğer tıp fakültelerinde yürütülen uzmanlık eğitimlerinden teorik eğitimi daha ağırlıklı olması ve çok disiplinli olması açısından farklılık gösterir. Yazıda uzmanlık eğitimine yaklaşımda gözetilen bu farklılıkları tartışılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Halk sağlığı, halk sağlığı uzmanlık eğitimi, Hıfzıssıhha Okulu, Hacettepe Tıp Fakültesi, Nusret Fişek

Two Different Approaches to Public Health Specialist Training in Turkey: School of Public Health and Hacettepe Medical Faculty

Abstract: Refik Saydam School of Public Health which was founded in 1941 has conducted the first public health specialists training in our country along with other prominent functions. This training shows differences from those of Hacettepe Medical Faculty and other medical faculties in that theoretical training lasted longer and it was multidisciplinary. The essay discusses these different approaches to specialist training.

Key words: Public health, public health specialist training, Hıfzıssıhha School of Public Health Hacettepe Medical Faculty, Nusret Fişek

Ülkemizde halk sağlığı eğitimi ilk kez 1958 yılında Refik Saydam Hıfzıssıhha Okulunda başlamıştır.

Okul, 4.1.1941 tarihinde 3959 sayılı ile yayınlanan "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi Teşkiline Dair Kanun" ile kuruluyordu. Yasaya göre okul, "Tabipler ve diğer sağlık personeline, eczacı ve kimyagerlere, küçük sağlık memurlarına genel ve kişisel sağlık ile bunlardan memur olanların sağlık, fen ve idari görevlerine ait uygulamalı ve teorik geliştirme eğitimi vermek, her türlü bilimsel konulara ait konferanslar düzenlemek ve yayın yapmakla" görevlidir. Okul ayrıca maarif sağlık müfettişleri, ziraat müfettişleri, öğretmenler, mühendisler, iş müfettişleri ve gerek görülen diğer mesleklerle sağlık ve tıp konularında geliştirme eğitimleri verecekti.

Anlaşıldığı gibi okul tam bir halk sağlığı okulu gibi hekimlere ve diğer ilgili meslek sahiplerine mezuniyet sonrası halk sağlığı eğitimi vermekle, araştırmalar yapmak, yayınlar çıkartmak, konferanslar düzenlemekle yükümlü idi. Çağdaş halk sağlığı okullarının görevi tam da budur.

1958 yılına kadar hekimlere verilen kurslar 6 aylık yönetici eğitimi kursları şeklinde idi. Bu kurslara Bakanlıkta zaten yönetici olarak çalışan veya hükümet tabipliği yapmakta olup, başarılı bulunan hekimler alınmıştır. Bu kapsamda 16 kısa süreli kurs düzenlenmiş, bu eğitimi tamamlayan 329 hekime sertifika verilmiştir.

1958 yılında Doç. Dr. Nusret Fişek'in okul müdürü olarak atanmasıyla kurslar yeniden düzenlenmiştir. Kurs süresi 2 yıla çıkartıldı. Artık sahada başarılı olmuş hekimlere 2 yıllık bir eğitim verilecek ve "Halk Sağlığı Uzmanı" olarak mezun olacaklardı.

Böylece 1958- 1960 yılları arasında yürütülen ilk kurs sonunda ülkemizde ilk 11 halk sağlığı uzmanı yetiştirilmiştir. Eğitim süresi boyunca hekimler maaşlarını ve Dünya Sağlık Örgütünden sağlanan bursları almaya devam etmişler, bekâr olanlar okulda kalabilmişler, başarılı bulunanlar Halk Sağlığı eğitimi için yurt dışına gönderilmişlerdir. Bu hekimler döndüklerinde okulda eğitici olarak görev yapacaklardı. Gerçekten de kursları bitirenler daha

*Prof. Dr. Emekli Halk Sağlığı Öğretim Üyesi (ORCID: 0000-0002-4439-625x)

Geliş Tarihi / Received : 01.05.2023

Kabul Tarihi / Accepted : 12.06.2023

sonraları gerek Hıfzıssıhha gerekse Bakanlıkta önemli görevler üstlenmişlerdir.

Halk Sağlığı Uzmanlık Kursları önce çoğunlukla yurt dışı ve yurt içinden gelen eğitimcilerle, giderek okulun kendi eğitimcileri ile yürütülmüştür. Kurslarda genel halk sağlığı konuları dışında yoğun bir İngilizce eğitimi de sürdürülüyordu ve dersler İngilizce öğretmenlerce veriliyordu. Kurslar şu şekilde düzenlenmişlerdi: (**Gören ve Gürsel, 1961**)

Halk Sağlığına Giriş: 3 ay

İngilizce Kursu: 8 ay (Daha sonra 2 aya düşürülecektir)

Halk Sağlığı Temel Eğitimi: 5 ay

Halk Sağlığı Yüksek İhtisas Kursu: 6 ay

Herhangi bir aşamayı başaramayan kursiyerler diğer aşamaya geçemiyorlardı. Son 6 aylık Yüksek İhtisas Kursu daha çok katılan kursiyerin ilgi alanına veya çalışmakta olduğu alana (Sıtma, Tüberküloz, Sağlık Yönetimi vb.) yönelik derslerden, uygulamalardan ve bir tezden oluşuyordu. Bu düzenli kurslar dışında öğrenciler seminerlere, konferanslara ve tartışmalara da katılmaktaydılar. Okulun eğitim alanında gerçekleştirdiği yenilikler içinde halk sağlığı eğitiminde yabancı dil öğrenimine önem verilmiş olması, ilk kez psikoloji ve sosyoloji eğitimine yer verilmiş olması ve çevre mühendisliği derslerinin ağırlığına ayrıca değinmek gerekir. Teorik ders yükü açısından yurt dışı halk sağlığı yüksek lisans ve doktora eğitimi de Hıfzıssıhha eğitimine benzer.

Uzmanlık eğitimini başarıyla bitirenler CENTO (Central Treaty Organisation), Dünya Sağlık Örgütü burslarıyla ileri halk sağlığı eğitimi almak üzere İngiltere veya ABD'ye yollanıyorlardı. Kursu başlatan hekimlerin bir kısmı tamamlamadan bırakmışlardır. Yurt dışına gidenlerin bir kısmı ise geri dönmemiştir. Geri dönenler okulda bir süre çalıştıktan sonra akademik kariyer yapabilecekleri ve daha iyi ücret alabilecekleri üniversitelere geçmişler, buralarda halk sağlığı anabilim dallarının kurucu öğretim üyeleri olmuşlardır. Bu kişiler arasında Prof. Dr. Nevres Baykan, Prof. Dr. Rahmi Dirican, Prof. Dr. Özdemir Gülesen, Prof. Dr. Yılmaz Baykal, Prof. Dr. Orhan Köksal, Dr. Yaşar Heparcan, Dr. Cahit Erkan sayılabilir. Okulda kalan uzmanlar dışında diğer uzmanlar sağlık bakanlığı merkez örgütünde veya sahada sağlık müdürü olarak çalışmışlardır.

1960 sonrasında çıkartılan bir yönetmelikle halk sağlığı uzmanlığı diploması olmayan hekimler sağlık yöneticisi olamıyorlardı. Bu kural Hıfzıssıhha Halk Sağlığı uzmanlık eğitimine talebi arttırmıştır. Ne yazık ki sonraki yıllarda kendi görüşündeki kişileri yönetici olarak atamak isteyen bakanlar nedeniyle bu yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece halk sağlığı uzmanlık eğitiminin başladığı 1958 yılından beri okuldan 98 hekimin Halk Sağlığı Diploması aldığı anlaşılmaktadır.

Dr. Fişek, "Koruyucu hekimliğin hukuk, maliye, kamu yönetimi, mühendislik, istatistik, eğitimcilik, ziraat gibi farklı bilimsel disiplinlerin sentezi ile meydana gelmiş ve birey değil, toplum sorunları üzerine eğilmiş bir ilimdir. Bu nedenle tıp fakültelerinde bu ilmi tam olarak öğrenme olanağı yoktur." diyordu (**Doğan, 2005**).

Hıfzıssıhha halk sağlığı uzmanlık eğitiminde bugünkü tıp fakültelerdeki halk sağlığı eğitimlerinden farklı olarak:

-Okulun eğitim kadrosu çok disiplinli idi. Okul eğitimcileri içinde değişik uzmanlıkları olan hekimler yanında veterinerler, mühendisler, eğitimciler, kimyagerler, sosyal hizmet uzmanları da bulunuyordu. Okulda bulunmayan disiplinler için halk sağlığı uzmanlık eğitiminde dışarıdan öğretim üyesi davet ediliyordu. Örneğin, kamu yönetimi dersi için Siyasal Bilgiler Fakültesinden Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta, çocuk sağlığı konusunda Prof. Dr. İhsan Doğramacı, ruh sağlığı konusunda Prof. Dr. Rasim Adasal ders vermişlerdir. Her halk sağlığı dalında, kendi konusunda uzman en az bir öğretim üyesi bulunması halk sağlığı okullarının özelliklerinden birisidir. Ülkemizdeki tıp fakültelerinin çoğunda sadece birkaç öğretim üyesi bulunduğu göz önüne alındığında okulların değeri daha iyi anlaşılacaktır.

-Verilen eğitimler sadece hekimleri değil, bakanlıkta çalışan yöneticileri, hemşireleri, sağlık memurlarını, istatistik ve eğitim teknisyenlerini de kapsıyordu. Ayrıca diğer bakanlık ve kuruluşlarda çalışan mühendis, öğretmen, müfettiş, kamu yöneticisi ve veteriner gibi halk sağlığı ile ilgili personele de eğitim verilmiştir. Pek çok uluslararası eğitim kursu düzenlenmiştir. Tıp fakültelerinde bunları gerçekleştirmek güçtür.

-Hıfzıssıhha Okulu uzmanlık eğitimine sahada en az bir yıllık deneyimi olan ve başarılı hekimler alınıyordu. Üniversitede asistanlık için deneyim ve saha görevlerinde başarı aranmazdı.

-Kurslar sadece 2 yıllık halk sağlığı uzmanlık eğitimi şeklinde değildi. Konunun önemine ve personelin niteliğine göre değişen 2 hafta- 4 ay arası kısa sertifika kursları da düzenlenmiştir.

-Halk Sağlığı uzmanlık eğitiminde iyi İngilizce öğrenilmesine özen gösterilmiştir. Böylece uzman olanlar yurt dışında kolayca diploma alabilmişler ve yayın izleyebilmişlerdir. Müfredatta sosyoloji ve psikoloji eğitimi de önemli yer almaktaydı.

-Halk Sağlığı Okulu olarak Sağlık Bakanlığı ile yakın ilişki içinde idi. Kursiyerleri Bakanlıktan geliyordu ve mezun olan uzmanlar Sağlık Bakanlığı kurumlarına genellikle yönetici olarak atanıyorlardı.

Dr. Nusret Fişek'in de gayet açık olarak belirttiği gibi toplumcu halk sağlığını bireysel tedavi hekimliğinin tapınakları olan tıp fakültelerinde öğrenmenin olanağı yoktur. Halk sağlığı eğitimi halk sağlığı okullarında yapılır.

Halk sağlığı sadece hekimleri ilgilendirmez; veterinerler, kamu yöneticileri, eğitimciler, mühendisleri de ilgilendirir. Bu yüzden eğitim çok disiplinli olmalıdır; Özellikle yüksek lisans, doktora eğitimi ve kısa süreli sertifika kurslarının yeri halk sağlığı okullarıdır. Aslında halk sağlığı okulları bilgi aktaran değil, bilgi üreten kurumlardır. Saha ve sağlık bakanlıkları ile sıkı ilişkileri sayesinde yurt çapında araştırmalar yapabilirler, sorunları saptayıp politika önerirler. Yurtdışı kuruluşlar ve akademilerle kolayca ortak araştırmalar yürütebilirler. Bu işlevlerin tıp fakültelerince yerine getirilmesi güçtür.

Hıfzıssıhha Okulunda böyle çağdaş ve kapsamlı bir halk sağlığı uzmanlık eğitimi gerçekleştiren Dr. Fişek'in üniversiteye geçtikten sonra oldukça kısıtlı bir eğitim programıyla yetinmesinin arkasında bölümdeki eğiticilerin azlığı, eğitim için Sağlık Bakanlığı kurumlarından yararlanamama, öğrencilerin de saha eğitimini gerçekleştirebilme baskısı gibi etmenler bulunmalıdır. Hacettepe'deki asistanlar Hıfzıssıhhadaki teorik eğitimi alamıyorlardı. İki yıllık ihtisas süresinin bir yılı sağlık yöneticiliği kurumlarında değil, sağlık ocağı hekimliği ile geçiyordu. Diğer bir yıl da klinik rotasyonlara ayrılmıştı. Bölüm asistan çekebilme için uygulanan çift ihtisas sistemi de tam verimli olamamış, klinik ihtisas yapanların önemli bir kısmı klinisyen olarak çalışmaya devam etmişlerdir. Daha sonraları uzmanlık eğitim süresi önce 3 sonra 4 yıla çıkartılmış, öğretim üyesi

sayılarının artmasıyla da eğitim niteliği yükselmiştir.

İlginçtir ki uzmanlık eğitimini Hıfzıssıhha Okulunda alıp, daha sonra yurt dışına giderek oradaki eğitim yöntemlerini de görmelerine karşın, üniversiteye geçip halk sağlığı bölümleri kuran öğretim üyeleri Hıfzıssıhha ve yurt dışı eğitim ilkelerini uygulamamış, Hacettepe'deki uzmanlık eğitimi yöntemini benimsemişlerdir. Hıfzıssıhha Okulu 1983 yılında kapatıldı, çalışmakta olan personel başka kurumlara atandı. 1984 yılında çıkan bir Bakanlar Kurulu Kararı ile okulun kadroları lağvedilerek okul işlev olarak da sonlandırılmış oldu. Okulun bakanlıktan bağımsız, akademik nitelikleri olan bir kuruma dönüştürülmesi için yapılan çeşitli girişimler sonuçsuz kalmıştır (**Hamzaoğlu, 1991**).

Gelişmiş ülkelerde en az birer halk sağlığı okulu bulunurken Türkiye'nin tek halk sağlığı okulunun, onu güçlendirmek yerine, halk sağlığı kavramından yoksun Sağlık Bakanlığı yönetici ve bürokratları tarafından kapatılmış olması hazin bir olaydır. Bu kapanmanın, ülkemizdeki diğer ekonomik gelişmelere paralel olarak sosyal ve koruyucu hekimliğin gerilemesi, özel ve tedavi edici hekimliğin teşvik edilmesi dönemine rastlaması tesadüf olmasa gerektir.

Yukarıdaki tartışmalardan da açıktır ki Türkiye'de akademik nitelikte, özerk, sadece hekimlere değil diğer meslek guruplarına da yönelik, halk sağlığı uzmanlığı ve halk sağlığı konularında yüksek lisans ve doktora dereceleri ile çeşitli kurs sertifikaları verecek bir Halk Sağlığı Okuluna acilen gereksinim bulunmaktadır.

Not: Bu makale, yazarı tarafından, 12 Haziran 2023 tarihinde, Halk Sağlığı Uzmanları Derneği üyelerinin mail grubunda paylaşılmıştır.

Kaynaklar.

- Gören S, Gürsel M.** (1961) *Türkiye Cumhuriyeti Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 25. Yıldönümü (2 Kasım 1936-2 Kasım 1961) Tarihçe ve Çalışmaları.* Hıfzıssıhha Okulu Yayınları, Ankara
- Doğan AE.** (2005) *Hıfzıssıhha Okulu ve Nusret H. Fişek (1958-1965). Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı, Ankara*
- Hamzaoğlu O.** (1991) *Dünyada ve Türkiye'de Hekimlerin Mezuniyet Sonrası Halk Sağlığı Eğitimi ve Türkiye İçin Öneriler. Uzmanlık Tezi. Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Ankara*